بازگشت به اصل

فنون یک زبان موسیقایی

گفتگو با رضا والی

تدوین و تشریح

احسان توکل

کارگاه موسیقی
تهران ۱۴۰۰

فهرست

پیش‌گفتار (رضا والی) ۷
مقدمه (احسان توکل) ۹
شرح حال ۱۱
دو تفکر ۱۵
گام معتدل ۱۲نغمه‌ای اروپایی ۲۱
چندصدایی در موسیقی ایران ۲۹
ویژگی‌های موسیقی ایران (سیستم دستگاه‌ـ مقام) ۳۷
فواصل موسیقی در سیستم دستگاه‌ـ مقام ۴۷
ریتم در سیستم دستگاه‌ـ مقام ۵۷
فرم در سیستم دستگاه‌ـ مقام ۶۹
تجزیه و تحلیل قطعه‌ی خوشنویسی‌ها (خوشنویسی شماره‌ی ۱-۲-۳) ۷۷
کتاب‌نامه ۸۳

هرکسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جویـد روزگـار وصـل خویـش
مولانا

پیشگفتار

این کتاب مجموعه‌گفتگوهایی است که در طول چند ماه در سال ۱۳۹۹ (۲۰۲۰ میلادی) از طریق اسکایپ با آقای احسان توکل انجام داده شده‌اند. در این گفتگوها تجربیات خود را به عنوان یک آهنگساز معاصر ایران، که دوره‌ای از زیباشناسی مدرنیسم اروپایی را پشت سر گذارده است، در مورد سیستم موسیقی ایران، یعنی سیستم دستگاه‌ـ مقام، و نقش این سیستم در تکامل زبان موسیقایی و زیباشناسی موسیقایی خود بیان کرده‌ام.

موسیقی معاصر اروپا در درون سنت موسیقی هنری کلاسیک‌ـ رمانتیک اروپا رشد کرده و از درون آن متولد شده است. اکثر قوانین پایه‌ای موسیقی معاصر اروپا در مورد پولیفونی، فرم، ریتم، و غیره در نهایت از قوانین سنت موسیقایی اروپا ریشه گرفته‌اند.

موسیقی معاصر ایران از لحاظ تاریخی نسبتاً جوان است و تاریخ آن از اوایل قرن ۲۰ میلادی شروع می‌شود. اما سنت موسیقایی ایران سنت بسیار کهنی است که بیشتر از ده قرن در ایران تداوم داشته و موسیقی‌های تمدن‌های مختلف خاورمیانه، شمال آفریقا، و حتا اروپا را تحت تأثیر خود قرار داده است.

همان‌طور که موسیقی معاصر اروپا از درون سنت موسیقایی اروپا رشد کرده و بیرون آمده است، موسیقی معاصر ایران هم می‌تواند از درون سنت موسیقایی ایران رشد کرده و تکامل یابد. دلیل اینکه این روند در موسیقی معاصر ایران بطی بوده، به نظر من، به خاطر سیطره‌ی بلاانقطاع تفکر اروپایی بر موسیقی معاصر ایران بوده است.

به‌عنوان یک آهنگساز معاصر ایران، مخاطب من آهنگسازان، موسیقیدانان، و موسیقی‌شناسان معاصر ایران هستند. اما باید تأکید کنم که نظریاتی که در این گفتگوها بیان کرده‌ام مشخصاً نظرات شخصی من بوده وبه هیچ‌وجه قصد عمومیت دادن به این نظرات را ندارم. آهنگساز معاصر ایران آزاد است که هر زبان یا هر زیباشناسی موسیقایی که مایل است انتخاب کند. وجود نظرات و زیباشناسی‌های متنوع و مختلف به تکامل و رشد موسیقی معاصر ایران کمک می‌کند.

از تمام زحماتی که آقای احسان توکل برای ویرایش، تدوین و تشریح این گفتگوها کشیده‌اند از صمیم قلب تشکر می‌کنم.
همچنین از زحمات آقای موسوی و تمام همکاران مؤسسه‌ی فرهنگی‌ـ هنری ماهور در مورد انتشار این کتاب تشکر و سپاس فراوان دارم.

رضا والی

مقدمه

نقش رضا والی در موسیقی معاصر ایران قابل‌اغماض نیست. تلاشی به وسعت نیم قرن در موسیقی دنیا و انتشار چندین آلبوم در بازار موسیقی معاصر دنیا حاصل کار این آهنگساز ایرانی است. رضا والی بازتاب معاصر بودن آثارش را در خشت‌های کهن هنر ایران جستجو می‌کند. برای والی ورای تقلید و تکرار فیگورهای ثابت ردیف در موسیقی ایران، بازآفرینی و نشان دادن فرهنگ ایرانی و تبلور آن در هنر معاصر مهم است. او هنر ایران را جزئی از هنر جهان می‌بیند، با ویژگی‌های منحصربه‌فرد که ورای چهارچوب‌های سنتی امکاناتی به آهنگساز می‌دهد تا هرگونه مایل است از این خمیر برای شکل دادن به اثرش استفاده کند. رضا والی برای نشان‌دادن زیبایی موسیقی ایران در دنیای معاصر، پلی میان موسیقی کلاسیک ایرانی و موسیقی معاصر ایجاد می‌کند تا با دیالوگ و نه از سر تفاخر، نوازنده‌ی اروپایی و شنونده‌ی جهانی خود را مجذوب این زیبایی کند.

آثار والی بوی ایرانی‌بودن را به شکل روستایی یا کهن خود حفظ کرده تا شهری شدن و نو شدن با رنگ‌آمیزی ظاهری. او از تمام ساختارهای موسیقی ایران (فرم، فواصل، چندصدایی، ریتم و...) در آثار خود با نگاهی نو استفاده می‌کند و مهم‌تر از تکنیک در آثار او زیبایی‌شناسی است که جستجوگر فرهنگ ایرانی است.

اولین آشنایی من با رضا والی طی مسترکلاس آهنگساز آمریکایی ریچارد ولف (Richard Cameron-Wolfe) در سال ۲۰۱۳ در دانشگاه خارکوف بود. من هنوز هیچ آشنایی‌ای با استاد والی و آثار ایشان نداشتم و بعد از شنیدن آثار ایشان شرمسار بودم از اینکه چرا ایشان برای من و تعداد زیادی از موسیقی‌دانان ایرانی گمنام مانده‌اند. در تماس اول، استاد با فروتنی و شوق در مورد کارهایشان برای من توضیح دادند و به شدت من را تشویق به نوشتن موسیقی بر اساس موسیقی ایرانی کردند که نتیجه‌ی آن قطعه‌ی *راپسودی برای ویلن و ارکستر* شد. در آن سال پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود را در مورد قطعه‌ی *رو به آن وسعت بی‌واژه، کنسرتو برای نی و ارکستر* نوشتم، ولیکن هر چقدر بیشتر در کار

استاد والی غوطه‌ور می‌شدم بیشتر به حجم اطلاعات ایشان در مورد موسیقی ایران، نبوغ، وسواس و دقت ایشان در آهنگسازی پی می‌بردم. از این رو موضوع پایان‌نامه‌ی دوره‌ی دکتری خود را در رابطه با کار استاد انتخاب کردم. این کتاب نتیجه‌ی چندین ساعت مصاحبه و درس در حضور استاد والی است که امیدوارم مورد استفاده‌ی دانشجویان و آهنگسازان ایرانی قرار بگیرد.

استاد والی من را به واسطه‌ی انرژی و زمانی که برای این اثر گذاشتند و همچنین درس‌هایی که به من نه‌فقط در مورد موسیقی، که در مورد اخلاق یک آموزگار عاشق و حرفه‌ای، آموختند همواره مدیون خود کردند. از ایشان بسیار سپاسگزارم.

همچنین لازم می‌دانم از دوست عزیزم خانم فرشته مقدسیان به خاطر کمک‌هایشان در بازنویسی متن و مؤسسه‌ی فرهنگی‌ـ هنری ماهور برای چاپ کتاب تشکر کنم.

احسان توکل